

Pazuhanitši Romet: põnnõv jutt herätäs nuuri aoluu-huvi

Kae lk 2

Kiränigu pei Urvastõn Heibergi ja Contra päivä

Kae lk 3

Kuis kõrvahalu väikeisi latsi elo pästse

Kae lk 4

9 771406 922005

Sulbin peeti mihklilaata. Minevä puulpäävä peeti Sulbi külän suurt mihkli-laata. Säänest laata om Sulbin peetü 2005. aastagast pääle ja egä aastak kaus laata suurõmbas. Timahava lubati laadalõ 120 müüjät, kuigi tahtjit oll' rohkõmb. Uudistajit ja ostjit oll' seogi kõrd ilmadu hulk. Laada kõrraldaja Saa-mo Airika Sulbi maarahva seldsist üt'el, et om nii ostjilõ ku müüjile tenolik, et etteantuist riiglist ilostõ kinni peeti ja kiäki väega üstõõsõ küle ala es roni. Üts kimmäs kraam, midä ostja mihklilaadalt nõud, om lambaliha. Nigu pildi päält nätä, es piä õigõl aol laadalõ tulnu ostja tuust timahavagi ilma jäämä.

RAHMANI JANI jutt ja pilt

Ludsi aabits om valmis saanu

KORJUSÕ HANNES

26. süküskuul näudätäs Lätimaal Ludza liinan Balodisõ Uldissõ kokko säetüt ludsi maarahva aabitsat.

Ludsi maarahvas kutsutas rahvakilta, kiä eläs Lätin Latga-len Ludza piirkunnan ja om sin-nä arvada rännänü 18. aastasa-aalostusõn Võromaalt. 20. aasta-saani kõnõldi sääil vana võro keele muudu ludsi kiilt, täämbä inämb ludsi keele mõistjit sääil ei elä. Ludsidõ perrätulõja mõist-va viil ütsikit sõnnu, näütüses numbriid lukõ ja teretä.

Aabidsa om kokko säädnü Lätii juuriga keeletiidlane Balodisõ Uldis, kiä eläs Ameerikan ja tegeles kaonuusi ja kaovidõ kiiliga. Tä om uurnu ka Arizona ja Kalifornia põliselanigest indiaanlasi kiili. «Ludsi eestlasi vasta naas mul huvi aastit tagasi, ku löüds eesti kiilt oppõn, et mu hindägi suguvõsan või olla ludsi eestlasi,» ütles Balodisõ Uldis.

Ludsi maarahvast ja näide kiilt uursõ edimädsenä 1893. aastagal rahvaluulõtiidlänne ja diplomaat Kallasõ Oskar. Päält tedä omma ludsisisid uurnu mitmõ Eesti keeletiidläse. Balodisõ Uldis om jakanu näide tüüd ja käünü läbi kõik kunagidsõ Kallasõ külästedü 53 ludsi küllä.

«Ma ei loodaki, et ludsidõ perrätulõja võinu ludsi keele 21. aastasaal jälki egäpäävtselt tarvitustõ võtta, a ummõtõ olnu kurb, ku seo kogokund jälgi jätmäldä kaonu. Ludsi aabidsa mõtõ om seolt tagasikäändmäl-dä saatustõlt tsipakõnõgi huugu maaha võtta,» seletäs Balodis.

Ludsi maarahvas olõs võinu uma keele opiraamadu saia joba varrampa. Rāpinä kihl-kunnast peri hõimutegeläne Voolaise Paulopriit oll' 1939. aastagal kokko säädmän ludsi lugõmikku «Kõnelam maavär-ki!». A pääle tulli keerolidsõ ao ja tuu raamat jäi soiku.

Ruusmäe latsi umakeelidse kirätüü sai kaasi vaihõlõ

RAHMANI JANI

12. süküskuul oll' Ruusmäel pidolinõ päiv: edimäst kõrda näudäti rahvalõ vahtsõt raamatut «Ruusmäe latsi juttõ», kon seen Ruusmäe kandi koolilatsi võrokeelidse jutu aastist 2002–2016. Raamat om järg 2002. aastagal ilmunulõ juttõkogomigulõ.

Tollõn, et sääne raamat väl-lä sai tulla, omma «süüdü» Ruusmäe kooli inneskidse oppaja Otsa Helve ja Oru Leili. Nimä korssiva Ruusmäe kandi koolilatsi kirotõdu võrokeelidse jutu kokko, hoitsõva nuu alalõ ja tougassiva raamatus saamist takast. Raamatul om neli kokkosäädjät: lisas Helvele ja Leilile ka Otsa Kärt ja Pärnapuu Sirje. Kõvvu kaasiga ja värvilidsele raamatulõ tseh-kendi pildi Ruusmäe koolilatsõ. «Luumõtüü sai kokko koratus tuuperäst, et nä är ei kaossi ja olõssi alalõ. Seon raamatun om osakõnõ Ruusmäe lähiaoluku ja är omma trükitü kirotajidõ latsõpõlvõ-unistusõ,» selet Otsa Helve raamadu ettenäütämisel.

Kuigi kaasõ pääl om kir-rän, et jutu omma aastist 2002–2012, om raamatun jut-tõ ka ildadsõmbast aost. Tuu aastaarvuga tahtsõva kogo-migu kokkosäädjä är märki,

RAHMANI JANI PILT

Juturaamadu kokkosäädjä ja väländja. Inneskidse oppaja Oru Leili ja Otsa Helve, rahva-maja juhataja Pärnapuu Sirje ja Ruusmäe nuuriklubi vidäjä Pärnapuu Kerli.

et 2012. aastagal kattõ Ruusmäe kooli nimi.

Raamatun kirotasõ koolilatsõ kodost, kodoeläjist, aastaagõst, sõprust, koolist ja muust. Kirän om ka vikurjuttõ, põndõvsjut-tõ ja peris välämõtõlduisi jut-tõ. Inämbüs jutõst om kirotadu koolilatsi võrokeelitside kirätõie võistlusõ «Mino Võromaa» jaos.

Juttõ raamatus saamisõ vidä-jä, rahvamaja juhataja Pärnapuu Sirje kiit, et sääne juturaamat om abis egäsugumaisi uma kandi üritüisi man, ku om vaia löüdä

mõnt sissejuhatust vai vahe-teksti. Viil tõi tä välä, et kirotaja tundva säändse raamadu üle uh-kust. «Nuu kirotaja, kes omma põra joba suurõ inemise, saava ummilõ latsilõ ummi kirätõid ette lukõ ja olla uhkõ: näet, mu jutt om tan raamatun!»

Raamadu «Ruusmäe lat-si juttõ» and välä Ruusmäe nuuriklubi. Tukõ saadi kultuurkapitalilt, Rõugõ val-lavalitsusõlt, lisas toetiva väl-ländmist 64 inemist Hooand-ja platvormi pääl.

Timahavanõ Kangro preemiä anti Kaplinski Jaanilõ

RAHMANI JANI PILT

Kangro preemiä anti kätte 17. süküskuul Võrol Kreutzwaldi muusõumin. Pildi pääl omma Tootsi Tiit ja Valsi Kristi Võro-maa arõnduskeskusõst, kirändüstiidlänne Kronbergi Janika ja avvuhinna saaja Kaplinski Jaan uma kirānikust provva Toometi Tiiaiga.

Mõnel inemisel om vist uma hen-ge-elläi, hengetsirk vai kuis. Mu hengetsirk om piirpääsokene, ametligu nimega prõlla piiritaja. Mulle omma neo ametligu tsirgu- ja kasvonime vastamiilt. Tsirgu-uurja prohvektor Sits, kiä hulka jäätsirke är tappe, et teedä saia, mis näil kõtuh om, mõtõl vanahiäh välä hulka tsirgunim-mi, üt's hullemb ku tõne. A olko pääle, ma kutsu näid iks umma-muudu-vannamuudu. Piirpääso-kese vai tornipääsokese, nigu vanaesä näid kutse. Tammikul tulliva nimä iks kuldnokakaste sisse, ku kuldnokkel puja väläh olliva. Nigu tõne vaihtus. Meil Mutikel om sammamuudu: alos-tuseh kuldnoka, sis piirpääso-kese. Mu jaos nakkas suvi sis pääle, ku piirpääsokese meile jõudva. Ja suvi nakkas otsa saa-ma, ku nä minemä lindase.

Niimuudu kirotas Kaplinski Jaan uman raamatun «Latse-põlve suve». Seo oll' üt's katõst aasta joosul ilmunust Kaplinski raamatust, mink iist tälle Kangro preemiä anti. «Latse-põlve suve» om Kaplinski kol-mas võrokeeline raamat. Var-rampa om timält võro keelen välä tulnu esimuudu reisikiri «Mõtsa ja tagasi» ja luulõtuusi kogo «Taivahe heidet tsirk».

Preemiä anti minevä neläpää-vä kätte Võro liinan Kreutzwaldi muusõumin. Kaplinski Jaani mulje Kangro-päävst: «Oll' sääne tunne, nigu olessi ker-koh: suurembalt jaolt vanemba naise, noorembit inemiisi peris veidü. Kronbergi Janika kõ-neli väega häste, tedä om iks lust kullelda. Üllätüs oll' luke Kangro armastusluuletüisi vahtselt välä antuh raamatuh.»

Võromaa suurliin Antsla

Ütspäiv vei elo mu jäl läbi sõitma Antsla liinast. Tiiremondi peräst olf Antsla mu jaos olnu puul aastakka nigu karantiinin. Ja tuu, midä ma no nai, pand peris imehtämä: Antsla liin olf nigu New York! Suurõ, lagja uulidsa, ringtii kesk liina. Kraavi poolõ vällä sõita olõs nigu laiutanu suur kiirtii, kõrval valgustõt kergliiklusrada.

Määnegi jutt om viil, et Antslalõ ehitedäs pilvelahkjat. Ku tuu jutt paika pidä, sis või kül üteldä, et suurliin mis suurliin.

Soovita kõigilõ Antsla liina kaema minnä. Ku üteldäs, et parhilla om moodun siseturism, sis Võromaa rahva jaos võinu Antsla olla üts siseturismi tsihtpaik. Hariligult saa Antsla liin hinnäst suurõmbalõ hulgalõ rahvalõ näüädä Häuka laada aigu, a seo aasta jäeti tuu är. No om sis paras aig kaia muutuisi rahuligult, suurõmba rahvahulga siän tunglõmalda.

Om väega hää kaia, ku mõnõn paigan midägi parõmbas muutus. Täambädsel aol om pallodõl inemiisl tüütegemises vaia, et olnu kõrralik internet ja kõrraligu tii. Niimuudu om võimalik maal ellä ja ummi mõistmiisi vai toodangut välläpoolõ müvvä. Tuud asja kutsutas ekspordis ja sääne asi tuu paikkunda rahha sisse.

Antsla kant om tennü pikä sammu uma ekspordivõimõ paranamisõs. Ku õnnõ inemiisi jakkunu...

RAHMANI JAN,
Uma Lehe päätoimõndaja

UMALEHT

Tulõ vällä egä katõ nädäli takast neläpäävä.

Toimõndusõ aadrõs: Tartu 48, 65609, Võro liin

E-post: info@umaleht.ee, tel 78 222 21

Kodoleht: umaleht.ee

Molõvihk: facebook.com/umaleht

Päätoimõndaja: Jan Rahman, tel 56 922 841
jan@umaleht.ee

Abitoimõndaja: Kaile Kabun, info@umaleht.ee

Keeletoimõndaja: Laivi Org, laiviorg@gmail.com

Latsinuka toimõndaja: Mariko Faster,
latsinukk@umaleht.ee

Uma Lehe toimõndusõ kolleegium:

Tiia Allas, Külli Eichenbaum,
Aapo Ilves, Kaido Kama,
Ülle Kauksi, Rainer Kuuba,
Evar Saar.

Välläandja: SA Kultuurileht, kl.ee
Tellimine: Express Post AS, tellimine.ee, tel 617 7717

Tõsõ kundi otsast

Ettevõtja PINDMAA AIGAR märgotatas tan ilmaasju pääle tsipa tõsõ nuka alt, ku hariligult kaema harinu oltas.

Latsõpõlvõkotost üten saadu opitunni

Mu latsõpõlvõkoton olf häste palfo luuvust, armastust – kõkkõ, midä elol hääd om pakku. Et niimuudu sai olla, olf kimmäle palfo mõotust saanu tuust, et esä olf kümme aastat Tšiberin ja imä samal aol kõik aig repressioonõ all. Tollõ peräst, et tä miis olf Tšiberin poliitvang.

Rassõ aig andsõ mu vanõmbilõ säändse kooli, et peräst, ku nä jäl kokko saiva ja mul olf võimalus siia maailma tulla, es kõnõlda inämb halvust asost. Ku imäle sõbra küllä tulli, sis mõnikõrd kõnõldi paar sõnna tollõst, mis aigo üle olf eletü, a esä es kõnõlõ umist Tšiberi-aastist kõrdagi.

Mul omma kotost üten saadu opitunni nii esä ku imä käest.

Ku esä ärsaatminõ olf, tulf 89aastast vannaherrä kutsmada är saatma päält 100 inemise. Sis sai ma arvo, et taa vana miis olf elänü uma elo õigõlõ.

Niimuudu, et ka noorõ timäst luku pei. Tä olf olnu tarvilik tollõlõ küläle, tollõlõ kogokunnalõ ja noilõ inemiisile, kes tedä tundso ja kellega tä läbi käve.

Säändse avvustusõ tiinvä är õnnõ nuu inemise, kiä kedägi ei kritiseeri, maaha ei tii. Kiä mõistva olla esi inemise ja võtva elost tan ja parhilla periselt ossa.

Imä käest olõ saanu sammamuudu opitunni. Oppusõ, miä ei paistu kül kõgõ parõmb vällä, a miä om mu jaos mõttõtarkus. Imä ütelf niimuudu: «Kulla poig, rassõ tüü tegemiseest proovi sa kõrvalõ hoita!»

Ma olõ rassõt tüüd elon palfo pidänü tegemä ja saanu hindäle väega valutava kundi ja tõnõkõrd rassõ olõki. Tuu om mul lasknu imä mõttõtterrä hindä jaos selgembäs märtgota. Et tulõ rohkõmb oppi, pruuvü kujonda maailma ja elo üle märtgota. Tarkus om tuu, mis avitas palfo rohkõmb edesi, ku ulf tüürabaminõ.

Avvumärgi saanu Pazuhanitši Romet: nuuri aoluu-huvvi herätäs põnnõv jutt

Minevä kuu lõpun and justitsministri kätte 29 avvumärki, minka tunnustõdi vabahusvõitlõjiti ja aoluumähtüisi kandjit-korjajiti. Avvuraha kand nimme Vabaduse Tamme-pärja aumärk. Inämbüs märgisaajist olli vanõmba inemise, a üts noidõ hulgan olf 26aastanõ Võromaa miis Pazuhanitši Romet. No kõnõlõs tä Umalõ Lehele antun intervjuun umist tegemiisist lähkumpä.

Mis tunnõ olf säänest avvumärki saia?

Seo om suur ja tähtsä avvuhind, mis mullõ anti. Kõgõpäält olli väega üllätünü, a tunnõ olf hää. Usu, et märk anti mullõ tuuperäst, et olõ silmä paistnu millegi säändsega, minkast ma esiki viil häste arvu ei saa.

Mis sullõ märgi üleandmisõ man sis üteldi?

Üteldi, et saa märgi, selle et olõ juhendanu Kaitsõliidu nuuri, olõ tuu kotussõ pääl olnu joba 2013. aastast. Tuu aoga olõ noorilõ opanu repressioonõ ja kiudutamiisi aoluku. Üteliidsi olõ kogonu mälestüisi ja vannu asju, mis omma tollõ teemaga kõüdedü.

Taa avvutasu om saadu ka tuuperäst, et ma tii taad kõkkõ vabast tahtmisõst.

Kuimuudu sa repressioonõ aoluku kokko korjat?

Olõ kõnõlnu peris palludõ vannu inemiisiga, olõ näide käest küsünü. Edimäne inemine, kelle käest ma olõ pallu kuuldnü, om mu uma vanaimä. Timä om mullõ noid jutõt kõnõlnu.

Olõ kõüdet ka Murtud Ruk-

URBI ARONI PILT

Pazuhanitši Romet avvumärgi kättesaamise pääval üten justitsministri Aegi Raivoga.

kilille ühinguga, tuu ühing minnu avvumärgi saamisõs ka esif. Murtud Rukkilille inemiisiga olõ kah pallu kõnõlnu ja näide käest juttõ kuulnu.

Tuud kõkkõ, mis ma olõ kuuldnü ja kogunu, olõ pruuvnu nuurilõ edesi anda. Säänest paprõvirna, kon mul olõs kõik üles kirutõt, ei olõ. Omma mõnõ raamadu, kon säändsist asjust om kirutõt.

Kas nuuri huvitas repressioonõ aolugu?

Ma esi arva, et kõik tulõ kotust. Ku juba maast madalast om latsiga kõnõldu, ku vanaesä-vanaimä omma latsiga kõnõlnu, sis om naid asju nuurilõ kergemb edesi anda ja nä saava tuust parõmbide arru.

Periselt ei olõ säänest asja, et nuuri ei huvita. Asi om innembä tollõn, kuimuudu sa kõnõlõt ja tutvustat repressiooni- ja sõaigu noorilõ. Ku sa kõnõlõt näile niimuudu, et om huvitav, sutat näile tetä

tuu pildis, näütit tuvva, sis tuu omgi näide jaos huvitav. Teküs aoluuhuvi.

Kuis sul hindäl taa huvi tekkü?

Ma olõ kõik aig olnu aoluu-huvilinõ ja esi ka opanu tan Mõnistõ koolin aoluku. Ma arva, et tuu om tulnu maast ja madalast, vanaimä om tekütänü mu seen tuu huvi. Olõ ka väega pallu käünü muusõumõn, arva, et ka säält om tuu huvi tulnu.

Ku ma kullõ neid juttõ, sis seo om mu jaos nii huvitav, pand õkva nigu filmilindi käümä. Ma kujuta ette, kuis nuu asja olliva, loe manu kah ja saa terve pildi kokku.

Kas säändse avvuhinna saaminõ su jaos ka midägi muut?

Avvuhind om mullõ tunnustus, et ma olõ joba midägi tennü, midägi saavutanu, mis om tähtsä ka välläpoolõ. Ma iks tii ummi asju süamega edesi.

Küsse RAHMANI JAN

Asjas olgu, vaija ärgu tulgu!

Ku ma lats olli, kõnõl vanaimä ütest mehest, kel ollõv ollu kommõ kõik, mea maan vedeli, üles korjada. Ja ta ülnü esi alasi, olgu rõivaräpäl vai kablayupp, et asjas olgu, vaija ärgu tulgu.

Võit muiduki arvada, et tuul aol, ku nii tüüriista, rõiva ku söögikraam enämbüisi kotun tetti ja puuti väega harva asja olf, võisõ sääne kommõ peris harilik, esiki mõistlik olla, a põra ei saa tõnõkõrd mõnõst inemisest arru, kiä kodu pallu kraami kokku korjas.

Loi 3. septembri Maalehest Poldre Annika märgutust «Mitu täinahka sul juba on?».

Aokiränik võtf üles asja tuu poolõ, et kohes tõsõ ringi poodist odaval saadu asja sis lätvä, ku ostjal naist villand saa.

Ma naksi ka tuu jutu pääle sääntseist asjust mõtlõma. Ildaaigu saadõti mi kandin üts asutus lakja ja sis panni tähele, kuis ammatist vallalõ saanu naasõ säält kilekottõga vuurma naksi. Üte tutvva käest tihassi küüssü, et medä no veat. Taal olf nigu veidü häpe ja tunnist, et egasugutsõid asju jäi maha, peat na ärä jagama. Ku tuu pääle arvssi, et kõgõpäält viit kodu ja mõnõ kuu peräst liina tõsõ ringi puuti, sis ta ütelfgi, et pand keldride ja peräst kaes...

Olõ virk sinnä tõsõ ringi puuti, konh kiäki ei uuri, mea kasti panõt, esi ka rõivõid ja tõnõkõrd raamatuidki ärä vedämä. Ja mis salada, tõnõkõrd tuut säält jälle medägi kodu asõmalõ. Nii ei taha nuu suhvli ja kapi sukugi tühjembäs saija. A raamatuidega om vahel nii, et ostaat mõnõkümne sendi iist, loet läbi ja ku näet, et kotun õks riul väega täüs, viit peräst puuti tagasi. No et nigu olõs väikese raha iist lainanu.

Poldre Annikal om kimmäde õigus, meil omgi vaija tuud kolmanda ringi puuti, ja tege-likult om sääne võimalus säälsaman taas- vai uuskasutusõn olõman!

Tõnõkõrd kaet säälpoodin mõnd vaasi, tassi vai kausikõist, et külh om illus, kuis olõs ostunu, aga sis lüüt henele vasta näppe, et inemine, mõtlõ, kohes sa taa jäl panõt. Ilusõidõ asju himu om meil muiduki tuust aost peri, ku poodiriiuli tühja olli. Vene ao viimäse ots olf jo sääne, et kangapoodin olf kats rõivarulli ja anumapoodin olf kõik riuli tõnõkõrd ütesugutsõid vaasõ vai kausikõisi täüs pantu, selle et tühi es tohe olla...

Ja tuuperäst mi ei mõistaki nüüd alasi ostõn mõistligus jäijä.

Tutva solidsõn iän paar ei

saa põra ka viil kiusatusõst vallalõ, ku kavala reklaami-mehe medägi suurõ allahindlusõga pakva. Om tuud esiki kats üttemuudu jopõt kodu, selle et nii otav olf... Mis tõsõga tegevä, es naka küüssü. Ei taha ju õkva säänestsamma vahtsõt, ku eelmine peetüs saa. Ja tõnõ asi, ku virk om maainemine tuud vanna ärä viskama...

Ütskõrd olf neil peris hirm nahan, et tõsõ odavalõ mööblitükile enne jaolõ saava, ku naa liina joudva. Kellegi es üldä, kohe rutt om. No saadi tuu konagine suur ime nahkdiivan hää hinnaga kätte külh, aga aasta peräst jo katõ lagusi, ja proovi sa säänest asja esi praavita...

Aga tuud peat külh ütlemä, et kel hädaste mõnd mööblitükku vaija om, tuu saa tarvitõt asju poodist väega hääd kraami. Peat olõma ennegi aigu ja hää päälü, et vällä märguta, mea su tarõn millega kokku sobis. Sääntsel aol tett säng, tuul vai laud, kui meistriau ka viil medägi mass, tasus osta ka sis, ku taa nii ülearu otav ei olõki.

Esi sai mõnõ aasta iist uma malga kätte, ku vanna sängü osta es julga, a vahtsõt kušetti jo mõnõ kuu peräst vaija praavita olf.

NÕLVAKU KAIE

Pulga Jaani mõtõlus

Lahkidse arusaamise

Üts vana lugu tulf miilde. Mii külän pand naabrimiis tüärt mehele. Tüär olf puul ellu liinan elänü ja kunstikoolin käünü. Naabri elli küländ kavvõdan ja läbikäumist es olõ, nii et uma külä rahvas olõs säälpulman hinnäst võõrildõ tundnu. Tuuperäst näid ammõtlikult es kutsuta kah. Mehe siski istõva laua takan ja arutiva, kohes tulõsi auvarte tetä, et saanu kah pulmaviinast osa. Arutiva joba üle poolõ tunni ja ma sai aru, et näist jääse nuu varte tegemädä.

Lätsi vällä ja naksi esi tegemä. Olli tuukõrd peris poiskõnõ, vaivalt üle kümne aasta. Pää siski niipallu jagasi, et kõikvõimaliku tii tulõ vartiidega kinni katta. Neli-viis vartet tei ma rahulikult valmis, perämisega jäi aohättä. Kuuli, et autu joba sõitva, haari kraavist tühä ätikäpudeli, lille asõmõl saie lumõmarja. Nööri sai säätsamast traktori filtri seest, tuu olf är visatu. Pakk videli kah lähkün. Vaivalt jõusõ hindä kraavi är kakkü, ku pulmarong tulf. Näil es olõki plaani üttestki vartest müüdä manõõverdä, kõik sõidõti läbi ja panti putel vai mitu.

Nõsti sis tuu hirmsa viinalaadungi kodu, naabri poolõ, kon mehe iks arutiva, kohe olõs pidänü auvarte tegemä. Panni laadungi laua pääle ja kõik jäie äkki vakka. Parajastõ sõif tsikliga huuvi üts traktorist, kiä muidu es kokuta, ainult kui hirmsalõ üles olf ärritet. Miis kai laua pääle, lei kassi kokku ja ütelf: «Va-va-vanakurat, ei-i-ijõvva juvva nii pallu.» Mehe hirm olf tävveste asjanda: varsti olf mehi laua man nii pallu, et mõnõ naksiva tõisi pääle viltu kaema: tulõva siia ja joova mii viina är. Viin olf muiduki tävveste mu uma ja mitte kellegi tõsõ. Tuu, et ma esi es juu, ei loe. Asi lät mullõ hinge, aga proovi sa juubnulõ kambalõ midägi selges tetä.

Noil meestel lätäs aigu 1,5 tunni, et võõras kraam umas tunnista. Vinne valitsusõ aigu lätäs mõnõl majandijuhil 15 aastat, et naada kõnõlõma: minu majand, minu töölised jne. Tui iist risti-ti nimä punaparuniis. Parun olf vanast miis, kiä pidi ummi maie ja tüüliste iist vastutama. Mõni tulf tuuga peris kenäste ka toimõ. Mõni es lasõ 1905. aasta suuri mässämiste pääle esiki karistus-salka umma mõisalõ, nii et paruni tiitli ei tähendä mu arust viil midägi halva. Nuu edimädsõ, kiä 1,5 tunniga võõra asja umas tunnistiva, olli lihtsält punajoodiku ja näide käest olf mõttõtu määnestki vastutust nõuda.

Põrõlt om tegünü hulk inemiisi, kiä kõnõlõsõ: mii rahva arvamus, euroopaliku väärtüse, vabadus, võrdsus jne. Kiäki noid asju mõõtnu ei olõ ja mõnda ei saaki mõõta. Mis om demokraatia mõõduühik?

Kõnõldas ütiskonna lõhestamisest. Mu jaos lätäs tä lahki euroreferendumiga, ku 1/3 (ma noidõ siän) häälet vasta. Ja lahki om tä ollu kõik seo aig, ainult et ütjagu parembast rahvast kuuluf, et demokraatia om näide uma. Ku näid inämb ei valita, sis om kiäki halv demokraatia lahki ajanu. Riigi kah.

Ma olõ joba ümber veerändsaa aasta elänü lahkidsen riigin. Är harisi. Vast harinõsõ tõsõ kah.

PULGA JAAN

Heibergi ja Contra päiv Urvastõn

RAHMANI JAN

10. süüskuu 2020. Urvastõ kandin kõnõldas luulõtajast Heibergi Mariest, tetäs väiku matk Heibergi sünnutaro paiga pääle ja täambädse ao luulõtaja lugõva ummi luulõtuksi. Ilosal pääväl om illos päälkiri: «Heiberg ja Contra – üte Urvastõ latsõ».

Luulõ ja luuminõ om midägi säänest, miä jätt inemise sisse tundidõ-kildakõisi. Esiku sõna meelest läävä, jääs mäletõis tuust, miä süvembält pututas, kohegi alalõ. Püvvä mõnõ kildakõsõ, miä tuust pääväst sisse jäi, kirja panda.

Sügüsene Urvastõ kerigupark. Õkva nakkas vihma sadama. Pingi, mikrofon, paras hulk kiränikkõ, koolilatsi ja muid huviliidsi. Koolilatsõ lugõva Heibergi luulõtuksi. Tuul puhk, a vihma viil ei sata. Luulõtaja Ellmanni Joanna tege väiku ettekandõ Heibergi Marie elost. Noorõn iän pallõlubavit, a kurbõ luulõtuksi kirotama naanu Heibergi saatõsõs saa õnnõlda ja vastamada armastus, miä vii meele pääst. Nii lätt õnnõdu luulõtaja elo perämäne puol müüdä haigõmajan ja Eesti-ao tõõsõn poolõn arvatas, et tä om ammu ärki koolnu. Põrselt koolõs 1890. aastagal sündünü Heiberg 1942. aastaga radokuun.

Olõ-i ka Urvastõ rahval Heibergist pallõ mäletõuksi. Niipallo om perreperimõs täambädse pääväni toonu, et ku Heiberg joba luulõtaja olõ ja kodokandin käve, sis lihtsä rahvaga tä väega juttu ajama es tulõ.

Jutu mäletõussamba man kõnõldu, liigutas edesi vahtsõ kogokunnalava mano, kon süvväs saia ja piirakit ja juvas tsäivett. Vihma ei nakkagi

sadama, hoobis päiv tulõ vällä.

Vällä tulnu päiv and huugu väikulõ matkalõ. Tuu om iks paar verstä jalotamist muast külätõid pite, kon saa sõita õnnõ villissegä. Õnnõs om üts sääne vanaaolinõ maastigumassin kostki lõütü ja nii saava nuu, kiä nii pikkä tiid uma jala pääl kõndi ei kannata, kah matka läbi tetä.

Jalaga käüjil ei olõ kipõt kohegi. Uuritas siini, talokotussit ja koratas üles kundlepurkõ, midä tsirgu omma surnuaia päält lakja vidänü. Et inämbüs matkajist omma kiränigu, om ka jutu seen rohkõmb tundõjuttu ja mõnigi matkalinõ kujotas hindäle täpsele ette, kost ja kuimuudu Heibergi rassõ mõttõ alostusõ omma saanu. Heibergi sünnupaiga man om kinä jupikõnõ kivimüürü ja tuu man tetäs pilti. Päiv paistus lämmäle, tuul om vakka jäänü.

Kinä päävakese kolmas osa vii rahva Urvastõ seldsimajja. Tan om luulõõdak, midä hariligit om peetü kevjä Contra sünnü-päävä aigu.

Üles ast kümmekund luulõtajat, inämbüisi lustiliidsi ja laululiidsi tekstega. A mõni ettelõet lugu pand ka heiberglikkõ murõmõttit märgotama. Luulõtajidõ hulgast jääs kõrvu norralanõ Rangøy Øyvind, kiä om opnu är nii eesti ku võro keele ja lugõ umma võrokeelist luulõtust keelest, murdõst ja armastusõst.

Ja sis, ku pia kats tunni om luulõtuksi ja laulõ kullõldu, saa kiränduslik neläpäiv Urvastõn uma kipõ otsa. Kiränigu saadõtas är bussi pääle.

Päält väikut lehitust bussirahvalõ säe minekit. Mõtsa vahel tulõ auto ette tii pääle suur sarviga põdõr ja ei taha iist är minnä. Om tuu määnegi märk?

RAHMANI JANI PILD

Mäletõustahvli Heibergi Marie sünnükodo paiga pääl. Seo tahvli jaos ehitedi 1965. aastagal laonu Siimu talu popsitarõ kotussõ pääle jupikõnõ kivimüürü. Kiränigu ja muu huvilidsõ teivä Heibergi sünnükodo mano väiku matka.

Heibergi mäletõussamba man Urvastõ kerigu pargin. Pildi pääl luulõtaja Contra ja raamadukogohoitja Telli Saima.

Seldsimaja luulõõdagul astõ tõisi siän üles Ellmanni Joanna, kiä päivä olõ tennü väiku ettekandõ Heibergi elost.

Priinime lugu

Rubriiglin kõnõldas perekunnanimi periolõmisõst ja tähendusest.

Kasak

Seod nimme kand Eestin 316 inemist, lissas om 16 inemisel nimekuju *Kassak*. Priinimmi pandmisõ aigu panti taad õnnõ Liivimaal, kokku 28 mõisan, noist neli Pärnumaal, kümme Villändimaal, ütessä Tartumaal ja viis Võromaal. Edimäse kirja pandminõ olõ kas reegli perrä vana kiräviie *Kassak* vai sõs algusõst pääle *Kasak*, midä sõski mitman suguvõsan om vahepääl Kassak kirotõt. Üten paigan Pärnumaal olõ algkujus *Kasack*.

Täambädseel pääväl tunddas kasakit päämidselelt ku rahvanimme (edimält vaba talupoja Vinnemaa lõuna- ja hummogupiire pääl), a vanõmban mi kaabrusõ vinne keelen olõ sõna *kasák* päämäne tähendüs 'sulandõ, aastapalgalinõ'. Mi keelen om vinne sõnna kõik aig tunnõt, tähendüsi om aoga manu tullu. Wiedeman ni sõnaraamatun üteldäs, et kasak ku rahvanimi ja kasak ku kohtutiindre, hainaritsikät om kutsut – hainakasak. Tsaari sõaväe ratsamehe ja valla-

kasagu (käskjala) tähendüse omma arvada noorõmba ku priinimmi pandminõ.

Üten kotussõn Rapla kihlkunnan panti priinimes ka põhæesti muudu sõna (kasakas), kiräpildiga *Kassakas*, a tuu nimi om vällä koolnu.

Võromaa nimepandmisõ kotussõ olõ Mõnistõ Harglõn, Krabi, Viitinä ja Vahtsõ-Kasaritsa Rõugõn ja Võro mõisa Põlva kihlkunnan.

Mõnistõ nimi om tõist peritollu ku tõsõ, selle et taa om pant hoobis talunime Kasa perrä. Viitinän panti seo nimi (kujul *Kassak*) Härämäel, Kasaritsan Kolereinu külän. Võro mõisa Kasagu nimi panti Navi külän.

Tunnõtuist võrokõisist Kasagu Enn (tähetiidlane, tarkusõ-armastaja ja Võro instituudi edimäne direktri) om uma nime saanu hoobis Mulgimaalt Tarvastust peri edevanõmbilt. Täambäne päiv omgi õkva Ennu 66. sünnüpäiv. Tõnõ tunnõt võrokõnõ Kasagu Olev (s 1926) om nime saanu Krabi Hansuli talust peri suguvõsast.

SAARÕ EVAR

Leevänätäl Karilatsi vabaõhumuusõumin 5.–9. rehekuul

PÄÄHÄMÄÄRMINE

Oktoobri om rehekuu teedäki tuuperäst, et vanastõ oli õkva sis põllu- ja aiatõu tettü ni sai alosta rehapesmisega. Tuu tähend, et sai pruuvi uudsõt. Karilatsi vabaõhumuusõumin om rehekuu alostusõn õks leevänädälit peet. Nii vöi üldä muusõumitunni kotsilõ, kon kõnõlõmi leeväst, leeväviläst ni leeväga kõüdetüst kombist.

Leib om eestläse põhisüük, kõik muu om leeväkorvanõ. Kas tuu om nii viil täambä kah? Arvada olõ-i. Täambädseel pääväl ostõtas leib perele harilikult poodist. Õga aastaga tulõ mano noid, kiä esi leibä küdsäse. Vöta külmäkapist juurõtusõ, lasõ paar tunnikõist tarõõhuga harinõda, panõ mano rüajahu ni leüge vii... Noh, midä imeht sääl õks – kõik nigu vanal hallil aol, õnnõgi küük om helle ja apar, leeväkauss kerge käen hoita ja ahi lätt lämmäs väega kipõstõ. Nii ei mõistaki leevä lavva pääle joudmisõst inämb mõtõlda ku aigu ja vaiva tahtjast tüüst. Massin künd ja külb, massin niit ja pess, massin jahv ja pakk ni küdsäjä lätt ja ost tarviliugu kraami, minkast leibä tetä, olkõ tuu sis jahu, tainakauss vai küdsämisahi.

Muusõumi, esieränis aoluumuusõumi omma olõman tuuperäst, et mi aig-aolt kaenu tagasi kavvõmbahe lannõhe aigu. Karilatsi vabaõhumuusõumi leevänädäli tunni avitasõ kõrrakõsõs jõda sinnä peris vanna aigo, ku perreimä tõi riidi õdagu mõhe aho kõr-

valõ, pand rüajahu ja leüget vett viimädse leeväteo juurõtusõkaku mano, sääd anomalõ puhta rätii pääle ni jätt hummõnist päivä uutma. No omgi pernaasõl kuun perremehega aigo kõnõlda leeväluku, kõndi tunnin olõjidõga kuun läbi tii viläteräst leevätükuke-

seni, kaia vanno tüüriistu, vöta mõni tüügi ette. Vana maja, tõist-sugudsõ lõhna ja helü ümbretsõõri ja omgi tunnõ, et olt joudnu kavvõndahe lannõhe aigu. Lihtsäle ei mõtlõ, et kunagi olõ nii, a tunnõt: ma olõgi tan.

Leevänätäl Karilatsin käü

5.–9. rehekuuni. Et tuust ossa saia, kõlistä Karilatsi vabaõhumuusõumi telefoni 797 0310 vai 5801 8601 pääle vai kirotä e-kiri polvamaa@wi.ee. Rohkõmb teedüst saat muusõumi kodolehe päält karilatsimuuseum.ee.

LUUDE MARGE

28.-29. SÜÜSKUUD

KARALATSÕ MIHKLIPÄIV

LEEVÄNÄTÄL

5.-9. REHEKUUD

KARILATSI VABAÕHUMUUSÕUM

TEEDÜS JA KOKKOLEPMINE 7970 310, 5801 8601 vai polvamaa@wi.ee
karilatsimuuseum.ee

Kõrvahalu pästse elo

SÄINASTI ENNO

Taa luu kõnõl mu kadonu tõõnõpuul Asta tuul aol, ku mi ütenkuun ello alostim. Ku saimi mõlõmba tüükotusõ ja kortõri ahoküttega maamajja Mitšurini kolhoosi Villändi rajooni. Aasta oll sõs 1964, ku põlinõ Põlvamaa tsura, 29 aastat vana, essü är Mulgi-maalõ ja es lõvvä tükül aol kodotiid. A tuust ma es taha kõnõlda, läämi edesi.

Kortõr, kohe mi sisse kolisimi, oll tükk aigu tühält saisu. Ku ahjo vai pliidi ala tuld tegemä naksit, nakaš hirmsalõ savvu sisse ajama. Egäs muud, ku pidi sakstõlõ tuupi pakma – ja asi sai kipõlt kõrda.

Vet nii om, et üts juhtuminõ vii tõõsõni. Tuu olokõrd tulõf Astalõgi miilde timä latsõpõlvõ läbielämiisi.

Pere elli väikuliina Suurõ-Jaani väikun majan. Esä oll priitahtlik pritsumiis. Timä jaos oll pant sääne kell saina pääle, et ku koskil om tulõkahi, sõs nakkas tirisemä ja sõs piät kipõlt platsin olõma, uma kamando man. Imä olnu lihtsäle uulidsapühkjä. Nigu Asta ütelf: hobõsõjunn. korja-ja. Tuul aol oll põhilinõ transport hobõsidõga.

A ütškõrd pidänu vanõmba mitmõs pääväs maalõ sõitma

REIMANNI HILDEGARDI TSEHKENDÜS

ja latsõ jäetü ummapääd koto hoitma. Suurõmb vastutus jäi Asta pääle, timä oll latsist kõgõ vanõmb. Näid oll kolm sõsarat: Asta, Aino ja Liisi. Asta vanus võisõ olla nii 11–12 aasta kanti, tõõsõ sõsara riburata pite noorõmba. Liisi oll kõgõ noorõmb – pesämuna.

Oll varahanõ hummok, tõõsõ latsõ magari viil magusat und, a Astal oll uni är lännu. Tä tahtnu tuld pliidi ala tetä, a tuli es taha palama minnä. Pruumnu mito kõrda ja ku puu es võta tuld, sõs pandu siibri kinni ja

lännu tõisi kõrvalõ vahtsõhe magama.

Ja uni tulnuki pääle, a pallo es saa magamist nauti. Täl oll kõrv nakanu hirmsalõ haltama ja heränu vahtsõhe üles, pää uimanõ ja silmä kipitäs. Ruum pakso savvu täüs... Ajanu kipõstõ tõõsõ sõsara üles ja kupatanu vällä värskit õhku hingämä.

Lõõnu sõs kõik ussõ-aknõ peräni ja siibri valla. Vet tulõl olli uma plaani ja osalt saigi noid täude viia – tuli lätš palama, a elosit hingi es saa üten

viia. Kuimuudu tuulutõdi kah noid eloruumõ, a tuu es avita. Ku vanõmba kõrd kodo jõud-sõ, oll imä edimäne küsimüs: «Mis savvuhais tan om?»

Varjaminõ ja vasminõ es avita – tulõf kõik ette kanda, miä oll juhtunu. Aknõkardina, rõiva ja esiki saina – va reeturi – andsõva vällä.

Asta sündü 2. märdukuul, tuu om kallendrin hingipäiv. Timä oll väega hingeline ja ettenägejä. Nigu luust lukõ sai, ka sangar, kiä pästse hindä ja tõisi elo.

Hirmul suurõ silmä

Mul om väega hää naabrimemm üle koridori. Tä om kõik aig hoolõn, kuis ma uma haigusõgõ hakkamõ saa. Kas vai hõikas ussõ vahelt: kuis tervüs om? Memme tuudu lilli omma kah tihtsäle mul vaasin.

Oll vanavanõmbitõ päiv. Memm tulõf mullõ ijätüsege küllä, et pühhä pidädä. Seimi ijätüst ja aimi juttu. Perän kai-mi viil arvutist pilte. Nii tuu aig lätš uma tunn-puultõist. Ütekõrragõ mul ussõkell. Mõti viil, kes tuu tulla saa, meil om trepikua uis jo lukun. Ussõ takan olli memme tütar uma tütrege. Ollivõ väiga tõsitsõ. Tütär küsse imä perrä ja kuun lätši nä memme poolõ.

Mõnõ ao peräst tulõf memm

mullõ kõnõlõmõ, mis juhtu. Latsõlatskõnõ oll tahtnu vanaimäle õnnõ suuvi, a kiäki es võta telefoni vasta. Tarõ akõn oll vala, tä kuuldsõ helisemise alla är ja nakaš pelgäme, et vanaimäge om midägi juhtunu. Helistänü sõs imäle kodu Osulalõ. Tuul oll võti olõmõn. Ku imä siä jõudsõ, tullivõ üles, kortõri uis vallalõ, tarõ tühi, vannaimmä koskil. Olli otsnu keldrin ja poodi man. Viimäte oll tulnu miilde, et äkke om naabri puul.

Perän ma mõtli, et telefoni piät iks egäl puul üten hoitma, kas vai peldikun. Tedä või kõgõ vaia minnä, esieranis mivanutsil vanul kännõl. Eks näil oll kah perän hää miil, et närviline ja segäne lugu õnnõlikult lõppi.

NIKUSÕ MARE

Kogõmalda moodulidsõ pöks

Ütskõrd kutsõ sõbõr mu kalalõ. Tükk aigu ollimi joba sääil olnu ja ütekõrraga visaš sõbõr kogõmalda uma õngõkonksu mu põkse külge kinni. Mi es saa kuikimuudu toda säält kätte.

Viimäte lõudsemi klaaskilda ja lõiksimi õngõkonksu säält vällä.

Põksi olli är lahutu ja sinnä jäi kats suurt mulku. Nii-muudu kogõmalda sai hindäle vahtsõ ao moodulidsõ pöks.

RÄMSONI OLIVER-STEN

Maolda nali

Mõni nali om nii maolda, et aja peris naardma. Toimõndaja om üte säänd-se siia vällä valinu.

Mille hamba omma kõllatsõs lännu?

Hambaarsti infoliini pääl kõlissõs telefon:

«Halloo! Mul om sääne murõ, et hamba omma äkki maru kõllatsõs lännu!» seletäs kõlistaja.

«Suitsu tiiti?»

«Ei tiil!»

«No sis ei mõista ma muud arvada, ku sükus om kätte jõudnu ja kõik piätki kõllatsõs minemä,» rahustõdas infoliini pääl kõlistajat.

Latsilõ

Vastus saada' üte nädäli joosul meiliaadrõssi pääle latsinukk@umaleht.ee vai postiga: Uma Leht, Tartu 48, 65609 Võro.

Vastussõ mano panõ' kirja uma nimi, vannus ja kimmähe ka postiaadrõs.

Vastajidõ vaihõl loositas vällä võrokeelitsit välläandit.

Latsinukka tugõva' Võro instituut ja Võro selts VKKF.

Minevä kõrra vastus: MAKÖKÜRITS

Avvohinna saava' UA LIIVATI ERIK (10) Vungi küläst ja RÕŽIKOVI ANNIKA (14) Verskast.

Otsi' taast tabõlist üles naa' söõgi- ja jooginime'! Perräjäanüist tähist tulõ kokko viil üts süük. Ku sa ei tiia', midä mõni söõginimi tähendäs, kae' sõnaraamatust (võrosõna.ee) perrä!

P	P	U	S	I	B	M	I	L	K	M	U	U	S
H	A	T	A	L	A	S	A	K	O	D	R	A	K
T	A	T	R	I	G	U	P	U	D	Õ	R	S	T
T	T	P	N	P	A	B	U	K	R	A	P	I	S
V	S	S	A	I	E	Õ	K	A	I	L	I	I	U
H	I	B	I	E	L	E	A	L	Õ	S	I	S	U
A	A	P	K	U	U	K	D	A	S	I	R	I	S
S	L	K	I	S	S	E	L	I	S	I	A	K	A
A	I	K	Õ	O	M	A	H	L	S	K	K	E	S
N	H	T	S	Ä	I	V	E	S	I	U	T	N	S
I	A	V	E	R	I	V	O	R	S	T	P	E	A
B	P	P	U	S	A	T	S	P	A	K	A	P	M
U	T	A	L	A	S	Ä	S	D	I	V	R	Ü	K

kala
kapstasupp
kardokasalat
kiisla
kissel
klimbisupp
kuuk
kõomahl
kürvidsäsalat
leib
massasuust
muus
peedisupp
piirak
sai
siisikene
sõir
tatrigupudõr
tsialiha
tsäivesi
uba
ubinasahvt
verivorst

Parm tsuskas

Nalapildiga tsuskas ütiskunda mõnõst hellembäst kotussõst Rõugõ Rebäse külä miis VARUSTINI ANDRES, tunnõt ka nimega PARM.

Tossu Tilda pajatus

Eläväst luudusõst

RMK ehk riigimõtsa majandamisõ keskus piät silmä pääl pidämä tima ala pääl olõvil tulõplatsõl. Tulõpuu tuvvas kohalõ, et mõtsa es rüüstätü. Üte kotussõ pääle ilosa järve man puid tuvvõn jäi RMK-miis sääil puhkavidõ nuuri miihiga juttu ajama. Juttu tulõf suvõl Koiva jõõ lähkõn sisse säädnüst vikakaarõ seltskun-nast. Näide tulõk mi kanti käve suurõ kārāga, perän es kuulõ näist midägi. RMK-miis

TOSSU TILDA

Muda Mari pajatus

Sügüse sünnüpäiv

Ma kuuli raadiost, et kõgõ ohtligump asi tervüsele om sünnüpäävä pidämine. Kiä viil haigõs olõ-i jäänü, tuu saa säält iks halva haigusõ külge. Selle piässi kõik istma ütsindä ja puutripito pidämä. A kavva noid nutisünnüpäivi ka jõvvat pitä, keväjä jo sai viländ.

Selle tulõ naada sünnü-päivi pidämä nüüd vahtsõt muudu: näütises om päävä asõmõl sünnüpäävänätäl vai eski sünnüpääväkuu. Egä katõ nädäli takast tulõ kofada kõik hällülatsõ kokko. Kiä plaanva

sellet, et tuli oll näil kõik aig palanu, egä päiv pidi tulõpuid vidämä. Ja jutu lõpus ütelf viil: «Nii pallo pallit naisi ma ei olõ viil ütekõrraga nännü.»

Üts järve veeren olnuist miihist kõnõl taa jutu koton umalõ naasõlõ edesi. Naanõ naas lõbusalõ naarma, sis ütelf: «Tuli piät palama ja mõtsa hoitma, tuu jaos tulõ iks silm pääl pitä. A ku silm näge viil midägi muud, ega säälg midägi halva es tohtnu olla. Üts luudus kõik.»

TOSSU TILDA

Kuuluda!

Ostami ti vana postkasti muusõumi jaos. Või olla ka kehvän saiskõrran. Tel 5800 4800.

Müvvä väiku illos maja Soo 2, Antsla. Kõlbas nii hindäle elämisses, suvilas ku ka lühkümbäs aos üumaja pakmi-sõs. Teedüs saa mano tel 5844 0369. www.kv.ee/3260953.

Telli Uma Leht!

Telli saa ExpressPostist: tellimine.ee/umaleht tel 617 7717.